

Gotland's Picture Stones. Bearers of an Enigmatic Legacy,
 Gotländskt Arkiv 2012, volume 84, Gotland Museum,
 Visby 2012.

În toamna anului 2014 am efectuat un stagiul de documentare în cadrul schimburilor interacademice, completat cu câteva conferințe susținute la Universități din Suedia. Cu această ocazie am intrat în contact cu numeroși specialiști de prestigiu în arheologie antică și medievală din instituții universitare și de cercetare din Stockholm, Uppsala, Gothenburg și Visby. În acest ultim centru am cunoscut-o pe Laila Kitzler Åhfeldt, cercetător în cadrul Swedish National Heritage Board-Filiala Visby. Ea a fost cea care mi-a oferit volumul care face obiectul prezentării de față, încununare a unei călătorii fascinante în lumea arheologică a Nordului realizată prin intermediul insulei Gotland. De altfel, ea a fost și unul dintre oamenii de bază în editarea volumului *Gotland's Picture Stones. Bearers of an Enigmatic Legacy*. Dincolo de ineditul temei pentru arealul nostru istoriografic, din păcate prea puțin interesat de istoria surprinzătoare a nordului Europei, am ales să prezentăm această carte pentru că ea constituie un exemplu de cum trebuie abordat și publicat un subiect complex și provocator, în același timp.

Volumul de față este rezultatul unui colocviu internațional, intitulat *Picture Stone Symposium 2011*, organizat de Runic Research Group din cadrul Swedish National Heritage Board și Muzeul Gotland, în capitala insulei, Visby. Acest colocviu a reunit 60 de participanți din Suedia, UK, Germania, SUA, Islanda, Danemarca și Norvegia, specialiști interesați direct de acest subiect și cu expertiză recunoscută. Lucrările prezentate, de înaltă ținută științifică, au fost publicate în limba engleză, fapt care le face accesibile unui public mult mai numeros.

Se cunoaște foarte bine că încă din Preistorie reprezentările pe piatră sunt documentate în diverse colțuri ale lumii și constituie o importantă sursă de cunoaștere a istoriei spiritualității, a religiozității umanității, dar și a istoriei imaginarului colectiv. În volumul de față sunt cercetate aceste monumente

reprezentative pentru istoria nordului european între secolele V-XI p.Chr, respectiv din epoca migrațiilor (după cronologia nordului) și până în epoca vikingă. Studiarea pietrelor cu reprezentări din insula Gotland, fie ele cu rune sau doar cu imagini, a fost o preocupare a mediului științific încă din secolul al XIX-lea. Totuși, primul colocviu de amploare și axat doar pe această tematică a fost tocmai cel desfășurat în 2011, care a avut ca rezultat volumul ce va fi prezentat în cele ce urmează. Înainte de lucrările propriu-zise, introducerea făcută de L. Kitzler Åhfeldt familiarizează cititorul cu condițiile de organizare a colocviului și cu lucrările selectate pentru acest volum. Apoi, succint, dar relevant, este reamintită tipologia pietrelor cu reprezentări realizată de către S. Lindquist încă din 1941-1942 (*Gotlands Bildsteine*, 1-2, Stockholm). Sistemul, în mare parte, a rămas valabil și astăzi, chiar dacă referiri critice și adnotări au fost făcute chiar în ultimele decenii (E. Nylén, J.P. Lamm, *Bildstenar*, Visby (1978), Stockholm (1987), Stockholm (2003)). Patru hărți cu distribuția pe categorii a monumentelor din piatră cu reprezentări de pe insula Gotland, precum și o tipologie și o distribuție pe criterii cronologice a acestor pietre întregesc un tablou absolut fermecător despre manifestările artistice, dar și simbolice ale oamenilor nordului din perioada migrațiilor (sec. V-VI p. Chr.) și până în epoca vikingă (sec. VIII-XI). Trebuie să subliniem de la început că fotografiile pieselor luate în discuție, ca de altfel tot volumul, se prezintă în condiții grafice ireproșabile.

Editorii acestui volum au urmat o înșiruire logică a lucrărilor publicate. În primul capitol se consemnează articolele ce fac referire la istoriografia problemei, iconografie, cronologie, dar și la paralele ce se pot regăsi în alte regiuni din nordul Europei. Abordările generale și sintetice ale primilor autori sunt completate de contribuții mai punctuale, cu concluzii bazate pe analiza strictă a unor aspecte, iar în final se pune accent pe probleme legate de conservare și valorificare a acestor piese de patrimoniu.

O primă contribuție științifică este cea a lui J.P. Lamm, unul dintre cei care a catalogat de o bună bucată de vreme toate reprezentările pe piatră din Gotland (a se vedea volumul *Bildstenar*). Acesta face câteva remarci foarte consistente în startul materialului său despre valoarea pietrelor cu imagini pentru istoria spirituală, dar și materială a insulei Gotland. Cu toate că ține să diferențieze pietrele cu rune de cele cu reprezentări, atribuie fiecărei categorii funcții de neegalat pentru istoria regiunii între secolele V-XII p. Chr. Continuă cu prezentarea pe etape a istoriei cercetărilor din secolul al XIX-lea, de dinainte de perioada denumită de el „a pionierilor”, pe care, la rândul-i, o împarte în patru generații foarte prolifiche. În final face referire și la „succesori”, care sunt supuși la numeroase provocări având în vedere că aceștia beneficiază de metode și

mijloace avansate în comparație cu antecesorii. De altfel, mai toți cei care au publicat în acest volum se includ în categoria succesivilor.

Urmează materialul cercetătorului P. Widerström, de la Muzeul din Visby, cu care am și avut ocazia să discutăm și să constatăm că este un arheolog cu opinii foarte flexibile, dar, în același timp, care își bazează teoriile doar pe argument și nu pe speculații. Contribuția sa la acest volum se include în categoria problemelor de organizare a cercetării, cu elementele tradiționale, dar și cu noi proiecte demarate tocmai pentru a continua și dezvolta o cercetare începută pe anumite baze, disponibile în prima parte a secolului al XX-lea. Autorul încheie printr-o scurtă referire la importanța pentru patrimoniul cultural a acestor monumente, surse de analiză și cunoaștere inegalabile.

Cu articolul *Picture Stones as an Opening to Iron Age Society*, al lui B. Varenus, se intră efectiv în cercetarea științifică a acestei categorii de izvoare istorice. Autorul face referire la impactul pe care acestea l-au avut începând cu perioada romană târzie din Gotland și constată că doar patru din cele peste 570 de pietre identificate până acum relativ la Gotland provin din afara insulei. Deci, este normal a se concluziona că acestea sunt parte a tradiției insulei Gotland. În continuare se face o categorisire a acestor pietre după tipurile de reprezentări. Concluzia ar fi că, cel puțin în perioada Vikingă, pietrele cu reprezentări au devenit o formă de comunicare non-verbală și o componentă a etnogenezei populației din Gotland.

A. Andrén, în lucrarea *From Sunset to Sunset. An Interpretation of the Early Gotlandic Picture Stones*, încearcă să găsească semnificația reprezentărilor așa-zis solare de pe pietrele din Gotland, reprezentări care sunt destul de numeroase conform statisticilor autorului. În fața unor opinii polemice față de interpretările sale, autorul face o retrospectivă a izvoarelor relativ la reprezentările solare și la semnificația lor în Scandinavia, încă din perioada epocii bronzului. Aceste referiri au confirmat părerile mai vechi ale imaginii soarelui de pe pietrele din Gotland, dar numai până cel târziu, în secolul al VI-lea p. Chr. Din acest moment a avut loc, probabil, o schimbare de paradigmă spirituală care s-a repercutat și în reprezentările spiralelor ce sugerau soarele, în sensul că acestea nu mai apar pe pietre. Sfârșitul simbolisticii soarelui a fost pus și pe seama schimbărilor de ordin economic, social și politic din perioada migrațiilor.

A. Gudmundsdóttir analizează în materialul său legenda lui Hildir ca sursă potențială de interpretare a unor imagini de pe pietrele din Gotland. Sunt cel puțin trei astfel de povești sau legende din vechea literatură Norse care au fost folosite de cercetători pentru a interpreta reprezentările de pe pietre. Autorul studiului relatează legenda propriu-zisă și face referire la răspândirea sa, precum și la posibilele analogii regăsite

în imaginile de pe pietrele pictate din Gotland. Concluzia este că anumite povești sau manifestări literare care erau la modă într-o anumită perioadă istorică se regăsesc pe reprezentările figurate de pe pietre, constituind surse prețioase pentru reinterpretarea anumitor simboluri sau scene.

Ca o continuare a articolului precedent, A. Ney folosește aceleași surse literare din perioada Vikingă și medievală pentru a interpreta "scena bunei primiri" de pe pietrele din Gotland. Scena în sine apare din secolul al VIII-lea pe pietrele cu reprezentări, iar interpretarea sa a cunoscut variante diverse: de la un războinic căzut în luptă și primit în Valhalla, la întâmpinarea unui războinic întors din luptă de către o femeie de vîță nobilă. De altfel, interpretările acestea se bazează pe scene identice foarte populare în sursele literare din Scandinavia.

M. Helmbrecht, cu „*A Man's World*". *The Imagery of the Group C and D Picture Stones*, continuă seria materialelor care se axează pe identificarea semnificației reprezentărilor de pe pietrele pictate din Gotland. Se compară aici imaginarul surprins pe pietrele din perioada Vikingă, din grupele C și D, conform tipologiei clasice, cu textul medieval al lui Snorri Sturluson, *Skáldskaparmál*. Pe baza acestor paralele s-a putut deduce, la fel ca în studiile deja evocate mai sus, că reprezentările pe piatră din Gotland sunt relevante pentru a surprinde poveștile de natură mitologică din regiune, povești cunoscute și din surse literare. Acestea toate sunt parte a identității culturale a populației care s-a dezvoltat în insula Gotland.

Odată cu articolul lui S. Oehrel, *New Iconographic Interpretations of Gotlandic Picture Stones Based on Surface Re-Analysis* se pătrunde în sfera aplicabilității tehnologiei moderne, puse în slujba științei istorice. Pe baza unor analize făcute cu tehnică de ultimă generație, respectiv scannere 3D, se pot recupera informații de o utilitate remarcabilă, așa cum sunt anumite scene imposibile de reprodus de pe pietrele descoperite în Gotland.

Urmează o serie de materiale care se doresc a face conexiunea, normală, cu runologia. Primul dintre ele, *From Martebo to St. Hans in Visby. Runic Inscriptions on Gotlandic Picture Stones*, a lui H. Gustavson, face și o introducere în runologie și zugrăvește o imagine destul de cuprinzătoare a specialiștilor care s-au ocupat de runele de pe pietrele cu reprezentări.

Cel de-al doilea articol din cadrul aceleiași subteme aparține lui L. M. Imer, *The Viking Period Gotlandic Picture Stones. A Chronological Revision*. Pe baza unei bogate paletă de reprezentări din perioada Vikingă, dar și cu ajutorul runelor, autoarea încearcă să impună o altă dimensiune criteriilor cronologice destul de strânse, adoptate până în prezent. Are în vedere, în special, numărul de imagini de pe pietre, în funcție de care constată că unele grupe prestabilite prezintă

diferențe, mai degrabă, de ordin regional decât cronologic.

M. Källström, autorul studiului *Gotlandic Picture Stones as Sources for Runology and the History of Scandinavian Languages*, reușește să descifreze și să completeze înțelesul unor inscripții de interes însemnat de pe pietrele cu reprezentări pe baza runologiei și a filologiei. Face chiar și o împărțire a monumentelor în funcție de tipurile de scriere și chiar constată o răspândire diferențiată a acestora pe insula Gotland, după aceste caracteristici lingvistice. O analiză foarte utilă a sistemului de scriere, dar și limba utilizată sunt aspecte care întregesc o abordare necesară a unui astfel de subiect.

Dintr-un volum care se dorește o lucrare completă nu putea lipsi și un material strict de arheologie, de vreme ce cercetarea arheologică a făcut posibilă punerea în valoare a pietrelor avute în discuție. A. Andreff, în *Archaeological Excavations of Picture Stone Sites*, realizează tocmai o astfel de imagine a pietrelor din categoriile C și D, din tipologia Lindqvist (din perioada Vendel târzie până în cea Vikingă timpurie 700-1000 p. Chr.). După o scurtă istorie a cercetărilor de teren se trece la descoperirile propriu-zise, cu metodele de lucru, artefactele identificate în diverse contexte, planuri, încercări de reconstituiri, dar și o tentativă de încadrare cronologică pe baza analizelor C 14 a unor oase umane și a tipologiei materialelor.

M. Rundkvist face o evaluare a pietrelor cu reprezentări, reutilizate în diverse alte construcții, de-a lungul timpului. Constată că unele au fost folosite ca pietre de temelie pentru biserici, în vreme ce altele, destul de numeroase, au fost utilizate în arhitectura funerară, chiar de timpuriu, respectiv din secolele al VI-lea – al VII-lea p. Chr. S-a putut constata că, dacă în secolele al VIII-lea și al IX-lea nu s-au prea găsit astfel de pietre reutilizate, în secolele următoare s-au refolosit pe scară largă pietre din toate categoriile, singura interdicție fiind ca acestea să nu fi provenit din monumente creștine.

Singura lucrare care se depărtează puțin de la spațiul ales pentru acest volum, respectiv insula Gotland, este cea a lui J. Hamilton, care face referire la pietre cu picturi din Suedia continentală. Articolul *Picture Stones in the Lake Mälaren Area. Erection, Destruction and Concealment* prezintă câteva din cele 24 de piese descoperite în contexte arheologice mai mult sau mai puțin precise. Autorul face o comparație cu materialele de pe insula Gotland și constată că sunt destule fragmente descoperite în legătură cu morminte, deci aceste pietre trebuie să fi fost parte a arhitecturii funerare.

Tot o abordare comparativă întâlnim și în articolul *Pictish Parallels for Gotland's Picture Stones*, a lui S.M. Foster. Pe baza materialului arheologic provenit de la Picții din Scoția, autoarea nuanțează o comparație care

a fost deja făcută în istoriografie. Mai precis, nu consideră că influențele erau atât de lineare precum se credea între pietrele din Gotland și cele din Scoția Picților și că particularitățile culturii materiale ale celor două civilizații dictau o cale separată, chiar dacă cu foarte multe elemente comune. Prezentarea unor pietre pictate, cu reprezentări mai ales creștine, relevă faptul că la această populație reprezentările provin din perioada în care au adoptat creștinismul, spre deosebire de materialul studiat din Gotland.

L. Kitzler Ahfeldt, în lucrarea sa *Picture Stone Workshops and Handicraft Traditions*, pune în discuție modalitatea de producere a acestor monumente de artă scandinavă. Se folosește în aprecierile sale legate de tehnica de producție și de analize cu scanerele 3D pe baza cărora face interpretări interesante ale unor noi motive descoperite. Tehnica și metodele folosite în tăierea pietrelor erau, de asemenea, diferite în funcție de atelierul sau meșterul de la care ieșeau și care cunoșteau o răspândire destul de densă la nivelul întregii insule. Au fost analizate astfel câteva zeci de pietre.

Dintr-un volum atât de complex nu puteau lipsi nici tehnicile de conservare și restaurare a pietrelor cu reprezentări și a pietrelor cu rune. Este, de altfel, articolul de încheiere, semnat de H. Simonsson. Autoarea predă chiar o lecție în care explică termenii și apoi pune diverse probleme relativ la conservarea activă sau preventivă, la oportunitatea și posibilitatea de a restaura corect coloritul monumentelor, în acord cu ceea ce ele ar fi trebuit să reprezinte în forma lor originală.

Volumul se încheie cu o listă bibliografică amplă și cu un index foarte util, chiar dacă destul de general.

Așadar, tematica propusă, foarte generoasă și inedită pentru mulți dintre istoricii antichității și ai Evului Mediu, cu o extindere teritorială precisă, face din această lucrare un foarte util instrument de cunoaștere a unei civilizații aparte, cu aspectele sale materiale, dar mai ales de cultură și simbolistică, recunoscute ca fiind extrem de bogate în întreaga Peninsulă Scandinavia. Aceste monumente, parte a patrimoniului universal, pot fi, pe de-o parte, elemente de comparație pentru alte civilizații contemporane din Europa și din întreaga lume, dar, în același timp, reprezintă surse unice pentru istoria nordului european.

Dan Aparaschivei